

Wyspa Ostatniej Nadziei

Po klęsce Francji, w czerwcu 1940 r., ostatnim nieokupowanym państwem w Europie walczącym z III Rzeszą była Wielka Brytania. W lipcu 1940 r. Adolf Hitler zatwierdził plany inwazji na Wyspy Brytyjskie (operacja „Lew Morski”). Aby żołnierze niemieccy mogli postawić stopę na brytyjskiej ziemi, należało uzyskać panowanie w powietrzu. 10 lipca 1940 r. rozpoczęła się bitwa o Wielką Brytanię – pierwsza kampania II wojny światowej zakończona klęską III Rzeszy. W zwycięstwie odniesionym przez Królewskie Siły Powietrzne (ang. Royal Air Force – RAF) nad Luftwaffe udział mieli piloci Polskich Sił Powietrznych (PSP). „Nigdy w dziejach ludzkich konfliktów tak wielu nie zawdzięczało tak wiele tak nielicznym”

O zwycięstwie RAF w bitwie o Wielką Brytanię zdecydowało kilka czynników. Brytyjczycy mieli nowoczesny system obrony przeciwlotniczej. Zorganizował go przed wojną gen. Hugh Dowding, dowódca lotnictwa myśliwskiego RAF (Fighter Command). System Dowdinga opierał się na trzech elementach. Pierwszym była sieć stacji radarowych (Chain Home) rozmieszczonych wzdłuż wybrzeża, wsparta przez 1000 posterunków obserwacji wzrokowej. Drugim – sieć wymiany informacji i przekazywania rozkazów. Otrzymywane informacje kierowano do Filter Room w kwatery głównej Fighter Command w Bentley Priory. Stamtąd przekazywano je do poszczególnych grup. Pozwalało to wykorzystać wydajnie trzeci element – dywizjony myśliwskie. RAF dysponował nowoczesnymi myśliwcami Hawker Hurricane i Supermarine Spitfire, które dorównywały osiągnięciami niemieckim Messerschmittom, a brytyjscy piloci nie ustępowali umiejętnościami pilotom Luftwaffe. Problemem okazały się braki kadrowe, w samej kampanii francuskiej RAF utracił 300 pilotów.

Polskie Siły Powietrzne na Zachodzie

Po klęsce w wojnie obronnej 1939 r. na Zachód dotarło ponad 9 tys. polskich lotników. Na podstawie porozumień zawartych z brytyjskim i francuskim sojusznikiem polskie lotnictwo wojskowe miało być odtwarzane zarówno we Francji, jak i w Wielkiej Brytanii. Do czerwca 1940 r. na Wyspy Brytyjskie odesłano 2300 lotników. Początkowo Brytyjczycy nie zgadzali się na tworzenie odrębnych jednostek lotniczych, a polscy piloci mieli służyć w Ochothniczej Rezerwie RAF. Powodem była niska ocena ich umiejętności oraz nieznanostwo języka angielskiego. Nastawienie brytyjskich władz zmieniło się w obliczu zagrożenia niemiecką inwazją, zwłaszcza gdy RAF zaczął ponosić dotkliwe straty w walce z Luftwaffe. Na mocy polsko-brytyjskich umów wojskowych z 11 czerwca i 5 sierpnia 1940 r. Polskie Siły Powietrzne w Wielkiej Brytanii podporządkowano operacyjnie dowództwu RAF. Polscy lotnicy (podobnie jak pozostali polscy żołnierze) mieli nosić brytyjskie mundury, jednak z narodowymi oznaczeniami i stopniami. Ostatecznie brytyjskie władze zgodziły się na sformowanie polskich dywizjonów bombowych i myśliwskich. W bitwie o Wielką Brytanię wzięły udział: 300. Dywizjon Bombowy „Ziemi Mazowieckiej”, 301. Dywizjon Bombowy „Ziemi Pomorskiej”, 302. Dywizjon Myśliwski „Poznański” i 303. Dywizjon Myśliwski „Warszawski”. Dywizjon myśliwski RAF (ang. squadron) składał się z 20 samolotów (12 operacyjnych i 8 rezerwowych), około 30 pilotów i około 140 członków personelu naziemnego. Dywizjon dzielił się na dwie eskadry po sześć samolotów. W RAF stosowano tzw. stopnie funkcyjne, przyznawane na czas zajmowania danego stanowiska. Dywizjonem dowodził oficer w etatowym stopniu Squadron Leader (major), a dowód-

cy eskadr mieli stopień Flight Lieutenant (kapitan). W polskich dywizjonach w Wielkiej Brytanii stanowiska dowódcze były początkowo dublowane, a piloci nosili polskie i brytyjskie stopnie wojskowe. Dowódcami Dywizjonu 303 w czasie bitwy o Wielką Brytanię byli: Squadron Leader Ronald Kellest (RAF) oraz mjr Zdzisław Krasnodębski (PSP) i por. Witold Urbanowicz (PSP).

Amerykański gen. Claire L. Chennault odznacza mjr. W. Urbanowicza Air Medal – Chiny, 11 stycznia 1944 r. (fot. National Archives and Record Administration)

Witold Urbanowicz (1908–1996) w bitwie o Wielką Brytanię walczył najpierw w brytyjskim Dywizjonie 145, a od 21 sierpnia 1940 r. w Dywizjonie 303. Dowodził eskadrą „A” i od 7 września 1940 r. całym Dywizjonem.

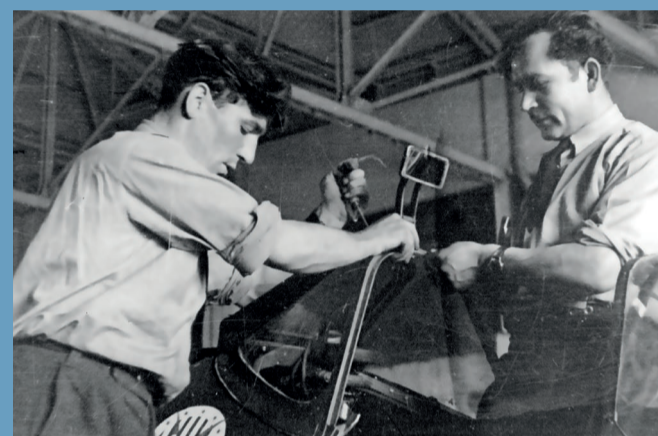
Dywizjon 303 w bitwie o Wielką Brytanię

303. Dywizjon Myśliwski „Warszawski” im. Tadeusza Kościuszki został sformowany 2 sierpnia 1940 r. w bazie RAF w Northolt, położonej na obrzeżach Londynu. Dywizjon został przydzielony do 11. Grupy Lotnictwa Myśliwskiego, która broniła stolicy i obszaru południowo-wschodniej Anglii. Status jednostki operacyjnej otrzymał 31 sierpnia.

Pomnik Bitwy o Wielką Brytanię na nabrzeżu Wiktorii w Londynie. Płaskorzeźby przedstawiają sceny z bitwy. Na tablicach wyryto nazwiska wszystkich pilotów, którzy wzięli udział w bitwie oraz słynne zdanie premiera Winstona Churchilla z przemówienia wygłoszonego 8 sierpnia 1940 r.: „Nigdy w dziejach ludzkich konfliktów tak wielu nie zawdzięczało tak wiele tak nielicznym”. (fot. domena publiczna)

Dzień wcześniej dywizjon odniósł pierwsze zwycięstwo w bitwie o Wielką Brytanię. Podczas lotu szkoleniowego, 30 sierpnia 1940 r. zauważywszy grupę niemieckich samolotów, por. Ludwik Paszkiewicz odłączył się od eskadry i zaatakował Messerschmitta Bf 110. W pierwszym locie bojowym piloci dywizjonu zestrzelili sześć samolotów nieprzyjaciela, bez strat własnych. Potem przyszły kolejne zwycięstwa. 15 września 1940 r., w przełomowym dniu bitwy o Wielką Brytanię, dywizjonowi zaliczono zestrzelenie 16 z około 60 samolotów Luftwaffe, wyeliminowanych tego dnia z walki. Wynik osiągnięty przez Dywizjon 303 uplasował go na pierwszym miejscu dziennego rankingu Fighter Command, na trzecim miejscu znalazł się Dywizjon 302 (11 zestrzeleń). Sześciu pilotów: Miroslaw Ferić, Zdzisław Henneberg, Witold Łokuciewski, Witold Paszkiewicz, Jan Zumbach i Witold Urbanowicz dołączyło do elitarnego grona asów myśliwskich. Ten honorowy tytuł przysługiwał pilotom, którzy zestrzelili minimum pięć samolotów. Godny odnotowania jest wyczyn sierż. pil. Antoniego Głowackiego, walczącego w 501. Dywizjonie RAF. 24 sierpnia 1940 r. zestrzelił jednego dnia pięć samolotów nieprzyjaciela. Był jedynym Polakiem, któremu udało się zdobyć tytuł „asa w jeden dzień”. Sukcesy polskich pilotów przyciągnęły uwagę Brytyjczyków. Ich wyczyny relacjonowała prasa i radio. „BBC przesyła serdeczne pozdrowienia słynnemu polskiemu 303. Dywizjonowi oraz żywo gratuluje wspaniałego rekordu, życząc wszelkiej pomyślności na przyszłość. Wy używacie powietrza jako areny walecznych czynów, my – aby opowiedzieć o nich całemu światu. Niech żyje Polska!” – pisał dyrektor generalny BBC Frederick Ogilvie w liście przesłanym pilotom. 26 września 1940 r. do Northolt przybył król Jerzy VI. Podczas wizyty monarcha wpisał się do kroniki dywizjonu.

Personel naziemny w polskich dywizjonach w Wielkiej Brytanii składał się z Polaków, co było wyjątkiem wśród cudzoziemskich jednostek. Na zdjęciu: mechanicy Dywizjonu 303 przygotowują samolot do lotu – Leconfield, ok. 1941 r. (fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Dywizjonowi 303 zaliczono 126 samolotów zestrzelonych w bitwie o Wielką Brytanię. W kategorii indywidualnych osiągnięć najczęściej uznanych za pewne zestrzeleń samolotów Luftwaffe miał sierż. Josef František (17), następny na liście był dowódca Dywizjonu 303 por. Witold Urbanowicz (15). Obaj piloci znaleźli się w pierwszej dziesiątce pod względem liczby potwierdzonych zwycięstw. Po wojnie liczby te zostały zakwestionowane. Weryfikacja wyników wszystkich dywizjonów na podstawie danych z przejętych niemieckich archiwów pokazała poważne przeszacowanie liczby zwycięstw odniesionych przez alianckich pilotów. Niezależnie od faktycznej liczby zestrzelonych, mając najlepszy przelicznik zestrzeleń do liczby dni spędzonych w walce Dywizjon 303 pozostaje nadal w czołówce najsukuczniejszych dywizjonów bitwy o Wielką Brytanię.

DYWIZJON 303

W BITWIE O WIELKĄ BRYTANIĘ

Piloci dywizjonu 303.

Od lewej: ppor. Miroslaw Ferić, F/Lt John Kent, por. Bogdan Grzeszczak, ppor. Jerzy Radomski, por. Jan Zumbach, ppor. Witold Łokuciewski, por. Zdzisław Henneberg, sierż. Jan Rogowski oraz sierż. Eugeniusz Szaposznikow. W tle samolot myśliwski Hawker Hurricane – lotnisko w Leconfield, październik 1940 r. (fot. domena publiczna)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Łodzi

Piloci Dywizjonu 303 przy samolocie Hawker Hurricane I. Od lewej: por. Mirosław Ferić, por. Bohdan Grzeszczak, por. Jan Zumbach, por. Zdzisław Henneberg i Flight Lieutenant John Kent. Znajdujący się na wyposażeniu obu polskich dywizjonów myśliwskich Hurricane był jednopłatem, z chowanym podwoziem, uzbrojonym w osiem karabinów maszynowych kal. 7,7 mm. osiągał prędkość 529 km/h. (fot. domena publiczna, koloryzacja Mikołaj Kaczmarek)

Mirosław Ferić (1915–1942)

Porucznik, as myśliwski. Absolwent Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie (1938) przydzielony do 111. Eskadry Myśliwskiej. W kampanii polskiej 1939 r. zestrzelił dwa niemieckie samoloty. Przez Rumunię dotarł do Francji. W bitwie o Wielką Brytanię służył w Dywizjonie 303, uzyskując siedem zwycięstw. Zginął w wypadku lotniczym 14 lutego 1942 r. Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyż Walecznych (dwukrotnie), Medal Lotniczy i Distinguished Flying Cross.

Jan Zumbach (1915–1986)

Porucznik, as myśliwski. Absolwent Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie (1938). Służył w 111. Eskadrze Myśliwskiej 1. Pułku Lotniczego. Weteran kampanii polskiej 1939 r. Przez Rumunię przedostał się do Francji, gdzie służył w Centrum Wyszczolenia Lotnictwa w Lyon-Bron. W bitwie o Wielką Brytanię walczył w Dywizjonie 303, uzyskując osiem zwycięstw. Dowodził Dywizjonem 303 (V-XII 1942) i III Skrzydłem Myśliwskim PSP (II-VI 1944). Po wojnie na emigracji w Szwajcarii i Francji. Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyż Walecznych (czterokrotnie) i Distinguished Flying Cross (dwukrotnie).

John Kent (1914–1985)

Flight Lieutenant, as myśliwski. Kanadyjski pilot. Dowódca Eskadry A Dywizjonu 303 (VIII-X 1940) i dowódca 1. Polskiego Skrzydła Myśliwskiego w Wielkiej Brytanii (1941). W bitwie o Wielką Brytanię uzyskał cztery zwycięstwa. Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari, War Medal 1939–1945, Distinguished Flying Cross.

Bogdan Grzeszczak (1908–1941)

Porucznik. Absolwent Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie (1933), służył w 1. Pułku Lotniczym. Weteran kampanii polskiej 1939 r. Przez Rumunię dotarł do Francji. W bitwie o Wielką Brytanię walczył w Dywizjonie 303, uzyskując dwa zwycięstwa. Od kwietnia 1941 r. był instruktorem w 57. i 58. Operational Training Unit. Zginął w wypadku lotniczym 28 sierpnia 1941 r. Odznaczenia: Krzyż Walecznych (dwukrotnie).

Zdzisław Henneberg (1911–1941)

Kapitan, as myśliwski. Absolwent Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie (1934), weteran kampanii polskiej 1939 r. Przez Rumunię przedostał się do Francji, gdzie dowodził kluczem myśliwskim. W bitwie o Wielką Brytanię walczył w Dywizjonie 303, uzyskując osiem zwycięstw. Dowodził Eskadrą A (IX-X 1940) oraz Dywizjonem 303 (X-XI 1940). Zginął podczas lotu bojowego 12 kwietnia 1941 r. Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyż Walecznych (trzykrotnie), Medal Lotniczy, Croix de Guerre i Distinguished Flying Cross.

W trakcie walk stoczonych od 31 sierpnia do 8 października 1940 r. zginęło ośmiu pilotów dywizjonu: 11 września por. Arsen Cebryński i sierż. Stefan Wójtowicz, 15 września sierż. Michał Brzezowski, 27 września sierż. Tadeusz Andruszków i por. Ludwik Paszkiewicz, 5 października kpt. Wojciech Januszewicz, 6 października sierż. Antoni Siudak. 8 października 1940 r. w wypadku lotniczym zginął sierż. Josef František.

Odznaka 303. Dywizjonu Myśliwskiego im. Tadeusza Kościuszki

Dywizjon 303, zwany również Kościuszkowskim, składał się w większości z pilotów 111. i 112. Eskadry Myśliwskiej, broniących Warszawy we wrześniu 1939 r. Chcąc nawiązać do tradycji Polacy malowali na kadłubach swych samolotów godło 111. Eskadry Myśliwskiej, będącej kontynuacją 7. Eskadry Myśliwskiej, które zaprojektował w 1919 r. por. Elliot William Chess, amerykański ochotnik, służący w tej jednostce. Chess przybył do Polski, by wspierać Polaków w walce o niepodległość podczas wojny polsko-bolszewickiej, za namową Meriama Coopera (późniejszego reżysera i producenta filmowego w Hollywood), chcącego w ten sposób spłacić dług wdzięczności Ameryki wobec Polski. Jeden z jego przodków płk John Cooper walczył ramieniem w ramieniu z Kazimierzem Pułaskim w bitwie pod Savannah. Według rodzinnej tradycji płk Cooper zniósł śmiertelnie ранego Pułaskiego z pola bitwy i towarzyszył mu w ostatnich chwilach życia. Meriama Coopera zafascynowała także postać drugiego bohatera dwóch narodów – Tadeusza Kościuszki. Po zakończeniu I wojny światowej, w której walczył jako pilot na froncie francuskim, Cooper postanowił nie wracać do ojczyzny, lecz wyjechał do Warszawy, deklarując chęć przyłączenia się do Wojska Polskiego. Uzyskawszy zgodę Józefa Piłsudskiego, wrócił do Paryża i zwerbował pierwszych ochotników spośród pilotów amerykańskich. Dołączyli oni do 7. Eskadry Myśliwskiej. Por. Elliot William Chess, projektując godło swej jednostki, posłużył się symbolami amerykańskiej i polskiej walki o niepodległość. Na okrągłej tarczy umieścił skrzyżowane kościuszkowskie kosy oraz czapkę krakuską na tle białych i amarantowych pionowych pasów, a na otoku trzynastą niebieskich gwiazd, nawiązujących do flagi Stanów Zjednoczonych.

Odznaka 303. Dywizjonu Myśliwskiego im. Tadeusza Kościuszki została zatwierdzona rozkazem Naczelnego Wodza 2 lipca 1943 r. (Dz. Rozk. NWiMON, 1943, nr 3, poz. 31). Nawiązuje ona do odznaki 7. Eskadry Myśliwskiej im. Tadeusza Kościuszki, z tą różnicą, że pomiędzy drzewcami kos widnieje numer dywizjonu – 303. Nosili ją zarówno piloci, jak i personel naziemny.

Tradycję malowania odznaki na samolotach przejęła obecnie 23. Baza Lotnictwa Taktycznego im. ppłk. pil. Jana Zumbacha w Mińsku Mazowieckim.

Autorzy tekstu:
Paweł Kowalski, Paulina Szymaniak-Kowalska

Zdjęcia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, National Archives and Record Administration i domeny publicznej.

Projekt graficzny, skład i druk: Drukarnia Arsa

Copyright by Instytut Pamięi Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Łodzi, 2021

lodz.ipn.gov.pl/
facebook.com/IPN.Lodz/